

Hayvan Haklarına İlişkin Olarak Borçlar Kanunu Tasarısı'ndaki Düzenleme

- Hayvanı Öldürme ya da Etkisiz Hale Getirme -

Kumru Kılıçoğlu*

1) Borçlar Kanunumuzda Hayvanı Öldürme Hakkı

Borçlar Kanunu'muzun kabul ettiği kusursuz sorumluluk hallerinden birisi de 56. maddede düzenlenmiş olan “Hayvan Bulunduranın Kusursuz Sorumluluğu”dur. Bu maddeye göre, hayvanlar tarafından verilen zarardan dolayı, bu sırada hayvan kimin idaresinde ise o kişi doğan zarardan kusuru bulunmasa bile sorumlu tutulmaktadır.

Aynı maddeyi takip eden 57. madde ise “Hayvan üzerinde hapis hakkı” kenar başlığı altında, hayvanın “bir gayrimenkul üzerinde bir zarar”a neden olduğu takdirde, taşınmazın (gayrimenkulün) sahibi, hayvanı “zaptetme” ve doğan zararı tazmin edilinceye kadar zararının teminatı olmak üzere hayvanı elinde bulundurma hakkına sahiptir. Buna göre hayvanın taşınmaza zarar vermesi halinde, taşınmazın zilyedi (yani taşınmazın fiili hakimi) hayvan üzerinde hapis hakkını kullanabilecektir.

Maddede taşınmazın zilyedine hapis hakkı dışında hayvanı öldürme hakkı adı altında bir başka hak daha tanınmış bulunmaktadır. Maddeye göre:

“Eğer hal ve maslahat icap ederse, gayrimenkul zilyedi o hayvanı öldürebilir”

Yasa bu hükmüyle bir kimsenin zilyetliğinde bulunan bir taşınmaza, bir hayvanın zarar vermesi halinde, somut olaydaki durum ve koşulların “hal ve maslahatın” bunu gerektirmesi koşuluyla hayvanı öldürme hakkına yer vermiştir. Ancak önemli vurgulamak gerekir ki, yasa taşınmaza verilen her zarar halinde “hayvanı

* Avukat, Ankara Barosu Hayvan Hakları Kurulu Başkanı /Çankaya Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi.

öldürme” hakkından söz etmemiş, “durum ve koşullar gerektirdiği takdirde” taşınmaz zilyedine bu hakkı tanımıştır. Buna göre, durum ve koşullar; taşınmaza verilen zarar tehlikesinin büyük olması, hayvanın zarar verme eyleminin devam etmesi ve daha büyük zararlara sebebiyet vermesi ihtimali, bunları önlemek için hayvanı öldürmekten başka bir çarenin kalmaması gibi durumların varlığını ifade eder. Burada herhalde “öldürülen hayvanın değeri ile bu hayvanın zarar tehlikesi yarattığı varlığın değeri” özellikle göz önünde tutulmalıdır. Örneğin: Hamile olduğu anlaşılan bir ineğin, domates tarlasına zarar vermesi nedeniyle öldürülmesi halinde, ineğin değeri, toplam tarladaki domatesin değerinden çok yüksek olduğu için hayvanın öldürülmesi hukuka aykırı olacaktır.

Maddede öngörülen “durum ve koşullar varsa” hayvanın öldürülmesi bir hukuka uygunluk sebebidir. Zira burada taşınmaz zilyedine taşınmazın hayvanın zararlarına karşı savunma (müdafaa) hakkı tanınmıştır. Yani burada bir tür “hayvana karşı meşru müdafaa” hakkı söz konusudur. Buna göre hayvanı öldüren taşınmaz zilyedi bu yüzden doğan zarardan sorumlu olmayacaktır.

II) Borçlar Kanunu Tasarısında Hayvanı Etkisiz Hale Getirme Hakkı

Borçlar Kanunu ’muzun 57. maddesini karşılayan yeni Borçlar Kanunu Tasarısı ’nın 68. maddesindeki düzenleme farklıdır. Bu madde tasarıda “hatta durum ve koşullar haklı kılıyorsa hayvanı diğer yollarla etkisiz hale getirebilir” şeklini almıştır.

Bu değişiklik hükümet tasarısında mevcut değildi. Hükümet Tasarısı ’nda 57. maddeyi karşılayan 67. madde aynen 57. madde hükmünü “hatta durum ve koşullar haklı gösteriyorsa hayvanı öldürebilir” şeklinde öngörmüştü. Tasarının 67. madde gerekçesinde de bu husus ifade edilmiş; yürürlükteki 57. maddenin korunduğu belirtilmiştir.

Hükümet Tasarısı ’ndaki 57. madde TBMM Adalet Komisyonu ’nda değiştirilmiş ve “öldürebilir” ifadesi yerine “hayvanı diğer yollarla etkisiz hale getirebilir” ifadeleri kullanılmıştır.

TBMM Adalet Komisyonu ’nda hükmün bu şekilde değiştirilmesinin gerekçesi yoktur. Ancak TBMM Adalet Komisyonundaki bu değişiklik “hayvan hakları alanındaki duyarlılığının bir yansıması” olarak ifade edilebilir. Yasa koyucu “hayvan hakları alanındaki akımların ve toplumun bu konudaki duyarlılığın” etkisiyle “hayvanı öldürebilir” yerine “etkisiz hale getirebilir” düzenlemesini kabul etmiştir. Bu hüküm karşısında karşımıza “hayvanı etkisiz hale getirmenin anlamı ve etkisiz hale getirmeye nelerin girdiği” sorusu çıkmaktadır.

Hayvan dediğimiz canlılar da, biz insanlar gibi, bu evrende yaşama hakkına sahiptir. Evreni bizimle paylaşma hakkına sahip olan bu varlıkların da yaşama hakları vardır.

Bu nedenle TBMM Adalet Komisyonu ’ndaki bu değişikliği takdirle karşılamak gerekir.

Tasarı yasalaşacak olursa, Borçlar Kanunu'muzun mevcut 57. maddesindeki "hayvanı öldürme" hakkı daha da zorlaştırılmış olacaktır. Zira tasarının 68. maddesi de 57. maddedeki gibi "durum ve koşulların gerektirmesi" koşuluna yer vermiş, ancak ondan farklı olarak "hayvanı diğer yollarla etkisiz hale getirebilir" ifadesini kullanmıştır. Buna göre; *durum ve koşulların gerektirmesi hayvanı derhal öldürme hakkına yol açmayacak, önce hayvanı diğer yollarla etkisiz hale getirmenin mümkün olup olmadığı araştırılacaktır.* Örneğin: Hayvana ateş etme yerine, havaya ateş edilmesi suretiyle hayvanın ürkütülüp uzaklaşmasını temin olanaklarının kullanılıp kullanılmadığı; diğer ırklara göre, daha güçlü ve komutlara uyan bir köpeğin sahibi olan kişinin, bu köpeğini zarar veren hayvanın üzerine salmak suretiyle zarar vermesini önleme olanağının bulunup bulunmadığı araştırılacaktır. Bunlar "durum ve koşullar" kavramına girmesine rağmen, hayvanı öldürme koşulları yerine onu etkisiz hale getirmeye yönelik "başka durum ve koşulların" olup olmadığı incelenecektir.

Burada hayvanı etkisiz hale getirme hakkının, sahipli ve sahipsiz hayvan ayrımı yapılarak ele alınması gerektiği konusuna da değinmek istiyorum.

Hayvanı etkisiz hale getirme yollarından biri olan hayvanı öldürme halinde, durum ve koşulların bulunmaması durumunda, öldürme eyleminin hukuka aykırılığı sadece sahipli hayvanlar için söz konusu olamaz. Sahibi bulunmayan (örneğin vahşi hayvanlar, domuzlar, ayılar, kurtlar, tilkiler, ya da sokakta veya barınakta yaşayan hayvanlar gibi) hayvanlar için de aynı koşulların aranması gerekir. Zira hayvan hakları sadece sahipli hayvanlar için değil, sahibi olmasa bile tüm hayvanlar için geçerlidir. Bir başka ifadeyle hayvan haklarından sadece sahipli hayvanlar değil sahipsiz hayvanlar da yararlanırlar. Ancak burada sorun sahipsiz hayvanların haklarının kimler tarafından korunması gerektiğidir.

Sahipsiz hayvanlar konusunda bir ayırım yapılması kanaatindeyim.

a. Evcil Sahipsiz Hayvanlar

5199 Sayılı Kanun'un tanımlarla ilgil 3. madesinde f. Bendinde "Sahipsiz hayvan: Barınacak yere olmayan veya sahibinin ya da koruyucusunun ev ve arazisinin sınırları dışında bulunan ve herhangi bir sahip veya koruyucusunun kontrolü ya da doğrudan tenetimi altında bulunmayan evcil hayvanları" ifade ettiğini kabul etmektedir. Buna göre bu yasa anlamında sahipsiz hayvanlar kavramına sadece evcil olan sahipsiz hayvanlar girer. Aynı yasa sahipsiz evcil olmayan hayvanları ise 3. maddesinin h bendinde "yabani hayvan" olarak adlandırmaktadır.

5199 sayılı Hayvan Hakları Kanunu sahipsiz evcil hayvanlar konusunda belediyelere görev vermiştir. Şöyle ki; kanunun 1. Maddesinin b bendinde; kanunun amaçlarından birinin; "Sahipsiz hayvanların toplanması, toplatılması, sağlık bakımlarının yapılması, kısırlaştırılması, aşılanması, ve alındıkları ortama geri bırakılmasına karar verilenlerin kimliklendirilerek bırakılması (küpelenerek) geçici

hayvan bakımevlerinin çalışma usul ve esasları ile yerel yönetimlerin ve yerel hayvan koruma görevlilerinin görev ve sorumluluklarına ilişkin düzenlemeleri yapmaya ve sahipsiz hayvanların çevreye verebilecek olumsuz etkileri gidermeye yönelik alınacak tedbirleri belirlemek' olarak düzenlenmiştir. Bu kanunda düzenlenmiş olan sahipsiz hayvanlarla, evcil sahipsiz hayvanlar ile doğası gereği vahşi olup evcilleştirilmiş sahipsiz hayvanlar kastedilmektedir. Aslan doğası gereği vahşi bir hayvan olmasına rağmen; aslanın sahibi tarafında evcilleştirilmesi durumunda, aslan, evcilleştirilmiş vahşi hayvandır.

5199 sayılı Hayvan Hakları Kanunu'na göre; sahipsiz hayvanların tedavisi, bakımı, aşılamaları görevi, hayvanın yaşadığı bölgenin belediyesine aittir. Eğer hayvan, sağlıklı ise; rehabilite edilecek bir durumu yok ise; belediye, kısırlaştırıp gerekli aşıları yaparak; kayıt altına almak, küpelemek suretiyle köpeğin kimliğini belirlemek suretiyle, hayvanı aldığı yere bırakmakla yükümlüdür. Tedavi olması gereken bir hayvan söz konusu olduğunda ise; hayvanı rehabilite etmek üzere, belediyenin görev alanına giren barınağa, görev alanına giren semtte barınak olmaması durumunda, uygun tedavi etme imkanına sahip barınaklara bırakmakla yükümlüdür. Madem ki; sahipsiz hayvanların tedavisi ve bakımı belediyelere bırakılmış; bu durumda; sahipsiz hayvanın BK tasarısının md.68 madde uyarınca, sahibi de belediye olmalıdır.

Belediye, “meşru müdafaa”ya girmeden bir hayvana zarar veren kişi ile karşılaşması, ya da şahsın ihbar edilmesi durumunda, hayvanın sahibi gibi davranmalı; bu kişinin hayvana karşı eyleminden ötürü, kişiyi yaptırıma tabi tutmalıdır. Örneğin; bahçesine giren yavru bir sokak kedisini öldüren; yahut küçük ırk bir köpeği öldüren, yahut büyük ırk olmasına rağmen, kolayca köpeği etkisiz hale getirebilme, bahçeden uzaklaştırabilme ihtimali olan bir kişinin bu köpeği öldürmesi halinde ; durumun belediyeye ihbarı ile; hayvanı öldüren kişinin yasal yaptırıma tabi tutulması gerekmektedir. Çünkü hayvanın bahçeye girmesi neticesinde, kişinin hayvanı öldürmesini gerektirecek bir zararı veya zarar tehlikesi doğmamıştır. Bu durumda, evreni bizimle paylaşma ve evrende yaşama hakkına sahip olan bu korumasız hayvanın hakkını kim koruyacaktır?

Ne Hayvan Hakları Kanunu'nda ; ne de Borçlar Kanunu tasarısında buna ilişkin bir düzenleme mevcut değildir. Kanımca; sahipsiz hayvanlara uygulanan muamelelerin belediyeler tarafından kontrol edilmesi; belediyenin yetki alanına giren tüm hayvanların haklarının yine belediye tarafından korunması gerekmektedir. Belediyenin yeni tasarıya göre hayvanın öldürülmesi durumunda, bizzat durumu görmesi halinde, hayvanı öldürene bir yaptırım uygulayacağı gibi; ihbar üzerine, yine duruma müdahale ederek, yaptırım uygulaması gerekmektedir; buna ilişkin olarak öncelikle 5199 sayılı Hayvan Hakları Kanunu'na; ardından konuyla ilişkili olarak Borçlar Kanunu tasarısında bir madde konulmalıdır.

b. Yabani (Vahşi) Sahipsiz Hayvanlar

5199 sayılı Kanun'da sahipsiz evcil hayvanların korunmasını sağlayan bazı düzenlemelere yer verildiği halde, yaban hayvanı olarak nitelendirilen tilki, kurt, yaban domuzu, yaban ayıları, fok balıkları, penguenler, kartallar, kargalar gibi sahipsiz hayvanlara zarar verilmesinde bunların nesillerinin yok edilmesinde, yasal koşulları bulunmadığı halde öldürülmesinde hakları korunmamaktadır. Basına intikal eden birçok açıklamalarda da görüldüğü gibi ülkemizde kürkleri ve derileri için zamansız ve yasal koşullara uyulmadan binlerce tilkinin, kurdun, yılanın, sansarın katledildiği görülmektedir. Bunları evcil dediğimiz diğer hayvanlardan ayırt edici nitelikleri doğada kendi içgüdüleriyle yaşamaları, insanlardan kaçmaları, korkmaları doğal ortamlarda kendi yaşantılarını sürdürmeleridir. Bunlar da diğer canlılar gibi doğanın bir parçasıdır. Doğada yaşamaya ve doğayı diğer canlılarla paylaşma hakkına sahiptirler. Bunların soylarının korunmaması, yok edilmesi doğal dengeleri alt üst edebilmektedir. Yılanların ya da tilkilerin yok edilmesinin fareleri çoğalttığı ve büyük zararlara neden oldukları, bunun en tipik örneğidir.

Sahipsiz olan yaban hayvanlarının öldürülmesi halinde 5199 sayılı Yasanın 14. maddesindeki yasakların söz konusu olması halinde aynı yasanın 25. maddesinde öngörülen cezai yaptırımların uygulanması mümkündür. Ancak BK.md.57 f.II de koşulları bulunmadığı halde öldürülmesi halinde doğan zararın tazmin edilmesini sağlayan bir düzenleme yoktur. Bunun sebebi hayvanın bir sahibinin bulunmaması ve bu nedenle zarardan ve zarar gören bir kişiden söz edilmemesidir. Bu yönüyle sahipsiz yaban hayvanlarının hukuka aykırı olarak öldürülmesi halinde BU EYLEMDE BULUNAN KİŞİLER İÇİN BİR TAZMİNAT SORUMLULUĞU gündeme gelmemektedir.

Kanımca hayvan hakları ile etkili bir mücadele için, bu gibi durumlarda 5199 sayılı yasaya eklenecek bir hükümlerle "Devlet'in yani hazinenin doğan zararın tazmini için dava açma olanağını sağlayan bir düzenlemeye yer verilmelidir.

III) Hayvan Hakları Kanununda Hayvanların Öldürülmesi

5199 sayılı Kanun'un 13. maddesinde "Hayvanların öldürülmesi" kenar başlığı altında şu hüküm yer almıştır: "Kanuni istisnalar ile tıbbi ve bilimsel gerekçeler ve gıda amaçlı olmayan, insan ve çevre sağlığına yönelik önlenemez tehditler bulunan acil durumlar dışında yavrulama, gebelik ve süt anneliği dönemlerinde hayvanlar öldürülemez"

Maddenin ifadesi oldukça karışıktır ve anlaşılması güçtür.

Maddenin amacı "yavrulama, gebelik ve süt anneliği dönemlerinde hayvanların öldürülmesinin" yasaklanmasıdır. Bu haller varsa yasa hayvanların öldürülmesini kural olarak yasaklamıştır.

Maddede evcil ya da yaban hayvanı ayrımı yapılmadığından buraya her tür hayvan girer. Buna göre ister evcil isterse yaban hayvanları olsun yavrulama, gebelik ve süt anneliği dönemlerinde hayvanların öldürülmesi yasaktır.

Ancak bu kuralın şu istisnalarına yer verilmiştir: Kanuni istisnalar, tıbbi ve bilimsel nedenler, gıda amacı, insan ve çevre sağlığına yönelik önlenemez tehditlerin bulunduğu acil hallerde hayvan yavrulama, gebelik ya da süt anneliği döneminde olsa bile öldürülebilecektir.

Yasanın bu ifadesinden yavrulama, gebelik ve süt anneliği dönemi söz konusu değilse, her durumda hayvan öldürülebilir. Bu yorumu hayvan hakları bakımından kabul etmek mümkün değildir. Bu nedenle hayvanın yavrulama, gebelik ve süt anneliği döneminde olmadığı her durumda hayvanın öldürülmesini kabul edilemez. Bu durumların bulunmadığı hallerde de hayvanın öldürülmesinin sıkı şartlara bağlanması gerekir.

Burada son olarak yukarıdaki maddede sözü edilen hayvanın öldürülmesi hakkının bulunmadığı halde hayvanın öldürülmesi durumunda hayvanın sahipli olup olmaması yönünden bir ayırım yapmak gerekir.

Hayvan sahipli olup, yukarıdaki maddede sayılan koşullar bulunmadığı halde öldürüldüğünde, öldüren kişiye 5199 sayılı yasadaki yaptırımlar (md.25) uygulanabilecektir. Zarar hayvan sahibine ait olduğundan, zararın tazmin edilmesi gündeme gelecek, ayrıca hayvanın sahipli olması, ve maalesef ki kanunda sahipli hayvanın mal olarak değerlendirilmesi nedeniyle, hayvan sahibi mala zarardan şikayette bulunabilecek, dava açılabilir. (Sahipli hayvana verilen zarara ilişkin, hala İzmir 24. Asliye Ceza Mahkemesi'nde devam etmekte olan köpeğe tecavüz nedeniyle, mala zarardan hazırlanan iddianame ile yargılama devam etmektedir.)

Hayvan sahipsiz ise (sahipsiz evcil ya da yaban hayvanı ise) ancak 5199 sayılı Kanun'un 25. maddesindeki cezai yaptırımlar uygulanabilecektir. Ancak bu durumda doğan zararın tazmini ile ilgili yasa boşluğu bulunmaktadır. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi bu gibi hallerde bu hayvanların sahibinin devlet olduğunu kabul etmek gerekir. Yapılacak bir özel düzenleme ile bu tür hayvanların soylarının tükenmesine, hayvanın sakatlanmasına sebebiyet verilmesi de – yakın zamanda, ülkemiz denizinde hayatını sürdüren fok balığının gözünün oyulması gibi- göz önünde bulundurularak geliş güzel öldürülmesinin önlenmesi için de Devlet'in onlara sahip çıkması, hayvanı öldürenler hakkında gerek tazminat gerekse cezai sorumluluk ile ilgili takibin hazine tarafından yapılması gerekir. Nasıl ki sahipsiz taşınmazların mülkiyeti devlete ait ise, sahipsiz hayvanların mülkiyeti de devlete ait sayılmalı ve doğan zararın tazmin edilmesini Devlet talep edebilmelidir.

Tüm bu açıklamaların yanı sıra, konumuzu oluşturan Borçlar Kanunu tasarısında, "hayvanı etkisiz hale getirme" düzenlenmiş olmasına rağmen; hayvanlar lehine hiçbir kanunda, caydırıcı düzenleme mevcut değildir. Bu nedenle, Hayvanları Koruma Kanunu'nun baştan sona değiştirilmesi, yahut yeni maddeler eklenerek, hayvan hakkını ihlal edenlerin, caydırıcı yaptırımlara tabi tutulması gerektiği kanısındayım.